

Inledning

Det här numret av *Tijdschrift voor Skandinavistiek* är till största delen vikt åt bidrag från en arbetsgrupp under “Arbeits-tagung der deutschsprachigen Skandinavistik” (ATDS), som ägde rum i Frankfurt hösten 2005. Redaktörerna Henk van der Liet och Astrid Surmatz, som ledde arbetsgruppen, vill tacka Julia Zernack och hennes medhjälpare för en utmärkt konferens med bra uppbackning och livliga diskussioner.

Arbetsgruppens titel var “Imaginär topografi och vetenskapliga diskurser i den nordiska litteraturen från renässansen fram till idag”. Det primära intresset riktade sig på att undersöka skymningslandet mellan geografiska utopier, imaginationer av mer eller mindre realistiska världar och vetenskapliga topografier i vidare mening. I och med den vetenskapliga diskursens dynamiska utveckling skiftar beskrivningsmönster mellan det poetiska och det mera renodlat vetenskapliga, mellan det realistiska och det fantastiska, mellan utopiska, historiska och historiografiska skisser. Just spänningen mellan vetenskapliga framställningar och mera skönlitterära alster när det gäller topografiska frågeställningar i en vid bemärkelse betraktas närmare. En speciell roll spelar subjektets positionering både i den vetenskapliga och i den skönlitterära skildringen, med subjektets etablering till exempel i loppet av en upptäcktsresa eller subjektets dekonstruering eller transformation under en sådan färd. Diverse transformationsprocesser kan äga rum även när det gäller etablering, fusionering eller splittring av olika genrer eller texttyper exempelvis inom reseskildringen, respektive de mera vetenskapliga dis-

kurserna. Tidsramen valdes medvetet mycket bred och kunde tänkas räckas från tidiga geografiska utopier (vi tänkte exempelvis på Holberg, *Niels Klim*; Lyschander, *Den Grønlandske Cronica*) via olika geografiska rapporter byggda på egna erfarenheter eller på källmaterial av varierande slag, av poetiska topografier av realistisk eller fantastisk art samt olika förbindelser mellan vetenskapliga och skönlitterära topografiska framställningar inom hela den nyare litteraturen - kanske även utmynnande i undersökningar av subjekspositionen i den nyare virtuella topografien.

Fullt så långt gick vi dock inte med våra bidrag, men blandningen av den fantastiska och den realistiska diskursen är något som kännetecknar många av dem, liksom nordisk bildformning av det andra samt de andras bildformning av det Norden, detta gällde både den vetenskapliga och litterära diskursen. I den inledande diskussionen användes både Sigrid Weigels begrepp "topographical turn" (2002) och Karl Schlögels "spatial turn" (2003) för att beskriva rummets och topografins nya ställning inom litteratur- och kulturvetenskapen.

Det historiskt sett tidigaste bidraget är Eiken Friedrichsens redogörelse av Per Lindeströms beskrivning av hans resa på 1650-talet till den svenska kolonin vid Delaware-floden under dess korta existens, *Geographia Americanae*. Som många tidiga reseskildringar publicerades den först flera århundraden senare och bjuder på en tidstypisk blandning av detaljerade beskrivningar av flora och fauna samt en religiös och mytisk diskurs om det djävulska som kan finnas exempelvis hos till synes vanliga ödlor. En avvägning mellan faktisk reseskildring och utopiska element sysselsätter även Anna Sandberg i artikeln om Baggesens klassiker *Labyrinten* samt den lite mera obskyra och fragmentariska *Oceania*, som hon förtjänstfullt lyfter fram ur seklernas glömska. Hon fokuserar på topografiskt-utopiska samhällsvisioner, som skiftar från en utopisk, kosmopolitisk optimism till en mer och mer dystopisk världsbild i *Oceania*; detta till följd av den tilltagande tysk och danska nationalismen, där

hans definition av "Weltbürgertum" inte kan placeras längre, utan blir till en imaginär topos.

En inre resa till läran om skallens anatomi och dess frenologiska implikationer erbjuder Jochen Schiedermaiers bidrag om den idealiska estetiken hos bl a Goldschmidt. Skallens topografi och den internationella topografin av frenologins framfart i den europeiska kulturen (Gall, Lavater) smälts ihop till en spännande redogörelse, där den vetenskapliga diskursens märkliga utsvävningar vinner över dens litterära översättning i litteraturens fält. Men även påfallande paralleller mellan den estetiska och den vetenskapliga diskursen kan påvisas.

Två annars vitt skilda bidrag tematiserar resematiken i samband med vintern och den nordiska vinterns exotik. Thomas Seilers artikel presenterar en vinterns topografi, både geografiskt och på ett emotionellt och symboliskt plan. Funktionen som vinter-, rese- och ismetaforiken får i förhållande till en subjektivitetsdiskurs tar sin ursprung i Vinterresan, som här kan kopplas till uppkomsten av det moderna i litteraturen. Utgående från Müller/Schuberts *Winterreise* följer Seiler frostens förbindelse till melancholin och ensamheten hos H.C. Andersen, Pontoppidan och slutligen Tarjei Vesaas. Matthias Langheiter-Tutschek undersöker den populära och filmiska diskursen runt Norden och det nordliga i den populära diskursen under 1900-talet och dens ibland vaga förankring i den polara diskursen. Genom hänvisningar till olika teman och genrer har han kommit fram till att den heroiskt manliga upptäcktsdiskursen reduceras till fragment, som funktionaliseras i nya sammanhang, exempelvis den ekologiska diskursen i den humoristiska tecknade barnfilmen "Ice Age" (2002). Påfallande är här hur utbytbara den bakomliggande reella topografin är som istället ersätts genom en allmän koppling mellan nord-syd-extremata och en snö- och ismetaforik.

I Constance Gestrichs bidrag om förra sekelskiftets filmestetik rör vi oss från isöknen till den danska subtropiska kolonialdis-

kursen. Hennes funderingar kring kolonial- och smittodiskursen i den danska stumfilmen belyser hur det hierarkiskt strukturerade mellanrummet mellan koloniserande subjekt och koloniserade objekt formligen fylls av bakterier. Hybriditet tolkas här som fascinerande samtida tabu. Det vi ser här är förvånande förbindelser till primitivitetdiskursen och paralleller mellan orient- och tropikbeskrivningar och polardiskursen. Även här kan vi se att en “topographical turn” ofta ska tolkas i metaforiska termer. Hon visar oss att filmens topografi är i hög grad imaginerad och konstruerad.

Med imaginationen av det nordliga sysslar Susanne Bordemanns bidrag om det tyskspråkiga mottagandet av Jon Fosses dramatik. Hon påvisar hur klyschor och genreförväntningar styr mottagandet av Fosse genom konstruktionen av topografiska referenser i recensionerna. Förväntningarna av den nordiska topografin präglas av egna, tyska bilder, de läggs över texten och präglar lanceringen och mottagandet även av de översatta texterna.

Topografier just i mötet mellan imaginära topografier och vetenskaplig diskurs har erbjudit en spännande utgångspunkt för ett brett spektrum av bidrag som har ingått i en livlig dialog under konferensens gång och som i den här volymen avslutas genom Søren Hansens senare artikel om kroppsmetaforiken och det främmande hos Thorkild Gravlund och Johannes. V. Jensen.

Astrid Surmatz & Henk van der Ligt